

А.В. Лапкін

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ОСОБИ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Сьогодні в Україні активно обговорюється питання про необхідність повернення інституту військових судів. Окупація частини території України, військова агресія з боку Російської Федерації та активна діяльність терористичних організацій поставили на перший план питання реформування сектору безпеки, зокрема судової гілки влади. Особливо актуальним створення військових судів видається в умовах проведення операції об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони в Донецькій та Луганській областях, під час якої забезпечення доступу особи до правосуддя потребує спеціальних засобів і форм реалізації.

В Україні довгий час існувала система військових судів, успадкована від Радянського Союзу. До 1991 року на території УРСР діяли військові трибунали. З лютого 1993 р. військові трибунали були перейменовані у військові суди. Законом України «Про судоустрій» в 2002 році військові суди були віднесені до загальних судів, а сфера їх компетенції була визначена як здійснення правосуддя в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, створених відповідно до закону. У цей період система військових судів складалася з трьох рівнів: військових судів гарнізонів на місцевому рівні, що діють як суди першої інстанції; військових апеляційних судів регіонів та апеляційного суду Військово-Морських Сил України, що діють як суди апеляційної інстанції; Військової судової колегії, що діяв в складі Верховного Суду України як суд касаційної інстанції у справах військової юрисдикції.

Військові суди в Україні були ліквідовані в 2010 р., коли Україна взяла курс на демілітаризацію, відповідно до нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Основними причинами ліквідації військових судів на той час були: невеликий обсяг їх роботи, пов'язаний із малою

кількістю військових злочинів, які вчинялися у той період; великий обсяг фінансування цих судів, що був обтяжливим для держави, яка знаходилася в стані економічної кризи; загальний курс на демілітаризацію, який проводився в Україні.

Однак із загостренням військово-політичної ситуації у державі у 2014 р. на порядку денному стало відродження інститутів військової юстиції. Першим кроком у цьому напрямі стало відновлення військової прокуратури, яке відбулося влітку 2014 р. Закономірним продовженням цього процесу уявлялося створення військових судів, проте дотепер цього так і не було зроблено.

На сьогодні основними факторами, що зумовлюють необхідність розгляду питання про відновлення військових судів, є такі:

- **Необхідність судового захисту населення тимчасово окупованих територій України.** Так, внаслідок анексії Автономної Республіки Крим та окупації деяких районів Донецької та Луганської областей населення цих територій залишилося без захисту з боку судової влади України. У повному обсязі припинили свою роботу місцеві суди АР Крим та м. Севастополя, тимчасово не діють 18 судів Луганської області та 33 суди Донецької області. Однак, якщо держава бажає повернути свій суверенітет на цих територіях, вона повинна забезпечити судовий захист своїх громадян, які на них проживають;
- **Необхідність забезпечення правосуддя під час проведення операції об'єднаних сил на сході держави.** Проведення воєнних дій завжди пов'язане із порушенням прав і свобод людини. Однак оскільки воєнний стан в Україні не був оголошений, з формальної точки зору громадянам гарантується захист їх прав і свобод у повному обсязі. Задля цього повинна діяти ефективна система правосуддя, пристосована до особливостей проведення операції Об'єднаних сил.
- **Необхідність фахового судового розгляду справ про військові злочин та інші правопорушення, вчинені військовослужбовцями.** З 2014 року кількість військових злочинів збільшилася у декілька разів. Наприклад, у 2017 році було зареєстровано 4577 військових злочинів, до суду направлено 2596 кримінальних проваджень з обвинувальними актами [1]. Такі справи потребують кваліфікованого судового розгляду, тому судді, які їх вирішують, повинні бути не тільки компетентними юристами, а й мати спеціальні знання у військовій сфері, розуміти її специфіку і володіти великим масивом законодавства, яке регламентує порядок та умови проходження військової служби [2];
- **Надмірне навантаження на загальну судову систему,** яка неспроможна своєчасно і якісно здійснювати правосуддя у військовій

сфері. Сьогодні середньомісячне навантаження на одного суддю в Україні складає понад 50 справ на місяць. Унаслідок судової реформи багато судів недоукомплектовані суддями, що спричиняє затримки у розгляді судами справ. Однак розгляд справ про військові злочини повинен бути максимально оперативним, чого неможливо досягти в територіальних судах.

Вище керівництво держави активно декларує підтримку ідеї відродження військових судів. Так, навесні 2017 року Президент, коментуючи несправедливий на його думку вирок у справі генерала Назарова, висловився за створення військових судів, що викликало широке громадське обговорення. У грудні 2017 року представник Президента України у Верховній Раді України Ірина Луценко анонсувала, що найближчим часом Президент внесе до парламенту законопроект про військові суди [3]. Це мало відбутися одночасно із внесенням законопроекту про Вищий антикорупційний суд, однак проект про військові суди до цього часу не був представлений у парламент.

Слід звернути увагу на ті законопроекти про відновлення військових судів, які вносилися на розгляд Верховної Ради України за останні роки. Зокрема, це проект Закону: «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо відновлення в системі загальної юрисдикції військових судів» (№ 1 896 від 30.01.2015) [4], а також законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів і окремих організаційних питань)» (№ 2557 від 06.04.2015) [5]. Однак жоден із зазначених законопроектів не був прийнятий, або навіть розглянутий парламентом. Законопроект № 1896 був відхилений і знятий з розгляду 15 вересня 2015 р., а законопроект № 2557 – знятий з розгляду 21 лютого 2017 р.

Видається, що відновлення військових судів матиме такі переваги в аспекті забезпечення доступу особи до правосуддя в умовах проведення операції об'єднаних сил:

- **покращення доступу до правосуддя військовослужбовців.** Для тих військовослужбовців, які перебувають в зоні проведення операції об'єднаних сил або знаходяться в розташуванні військових частин чи гарнізонів, дуже складно добиратися до територіальних судів для участі в судових процесах. Крім того, іноді виникають колізії із визначенням територіальної підсудності військових злочинів, вчинених військовослужбовцями. Тому для особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань було б значно зручніше, якби справи за їх участю розглядали військові суди за місцезнаходженням відповідного гарнізону.

- **мобільність та оперативність.** Оскільки військові суди не прив'язані до конкретної адміністративно-територіальної одиниці, вони можуть легко змінювати місце свого перебування у зв'язку з передислокацією військової частини. Менший обсяг їх навантаження дозволить більш швидко та якісно вирішувати судові справи, без зайвої тяганини, властивої територіальним судам;
- **підвищення компетентності суддів.** Судді, які спеціалізуються на розгляді справ про військові злочини, будуть більш фаховими, ніж судді територіальних судів, які паралельно розглядають цивільні, адміністративні та інші справи, не пов'язані із військовою сферою. Вони можуть оволодіти всім масивом спеціального військового законодавства, дисциплінарними статутами військовослужбовців, а також тактикою ведення бойових дій. У разі, якщо військовими суддями будуть військовослужбовці з числа офіцерів, вони матимуть не лише теоретичні знання у військовій сфері, а й особистий практичний досвід військової служби, що підвищить якість розгляду цих справ.
- **забезпечення конфіденційності.** Розгляд справ про військові злочини часто пов'язаний із необхідністю додержання військової таємниці, тому потребує наявності у судді відповідного рівня допуску до державної таємниці. Для великої кількості суддів територіальних судів досить важко забезпечити наявність такого допуску та контроль за збереженням ними військової таємниці. Однак це реально виконати для обмеженої кількості суддів військових судів.

У підсумку варто зазначити, що питання відновлення військових судів потребує ретельного дослідження, належного обґрунтування та урахування позитивних і негативних наслідків від прийняття цього рішення.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 19.05.2018).
2. Лапкін А. В. Відновлення військових судів в Україні: проблеми і перспективи. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26 – 27 жовтня 2017 р.). Чернівці: Технодрук, 2017. С. 28 – 31.
3. Законопроект про військові суди буде у Раді на початку 2018 року. URL: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/zakonoproekt-pro-viyskovyi-sudi-prezident-vnese-u-radu-na-posatku-2018-roku/> (дата звернення: 19.05.2018).
4. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо відновлення в системі загальної

юрисдикції військових судів)» № 1896 від 30.01.2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53765 (дата звернення: 19.05.2018).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань): Проект Закону № 2557 від 06.04.2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54668 (дата звернення: 19.05.2018).

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

МАТЕРІАЛИ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО ФОРУМУ

(25 травня 2018 року)

Київ
2018

УДК 343 (062.534)

Д 70

Рекомендовано до друку
та до поширення через мережу Інтернет
вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка
(протокол № 15 від 26 червня 2018 року)

Д 70 Доступ до правосуддя у контексті судової реформи: матер.
Загальнонац. юрид. форуму (м. Сєверодонецьк, 25 травн. 2018 р.). –
К.: Ваїте, 2018. – 312 с.

ISBN 978-617-7627-06-6

Збірник містить тези доповідей учасників Загальнонаціонального юридичного форуму, присвяченого розгляду проблем доступу до правосуддя у контексті судової реформи, що відбувся 25 травня 2018 року в м. Сєверодонецьку Луганської області.

Видання може бути корисним для суддів, працівників правоохоронних органів, наукових і науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто цікавиться проблемами юридичної науки.

Тези доповідей публікуються в авторській редакції. Їх зміст відображає персональну позицію учасника форуму.

УДК 343 (062.534)

© ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018

© Автори, 2018

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Видано за підтримки Координатора проектів ОБСЕ в Україні. У цій публікації висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково відображають офіційну позицію Координатора проектів ОБСЕ в Україні.

Г.В. Лаврик ПРАВОВЛАДДЯ ЯК ПІДГРУНТЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.	88
А.В. Лапкін СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ОСОБИ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	92
Л.М. Москвич МЕТОДИКА КОМУНІКАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ	97
Л.А. Музика ПРО ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В АСПЕКТІ ПРІОРИТЕТНОСТІ ПРАВ ДИТИНИ: НОВИЙ КОДЕКС, СТАРІ ПРОБЛЕМИ.	100
В.Ф. Нестерович ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ В УКРАЇНІ.	104
О.М. Овчаренко ПРОЦЕДУРА ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СВІТЛІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 2016 РОКУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ.	108
О.В. Одерій ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	115
М.В. Панчук ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ.	125
Ю.О. Рємєскова МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.	131
Г.В. Рось ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ, ТА В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	135